Victor Hugo

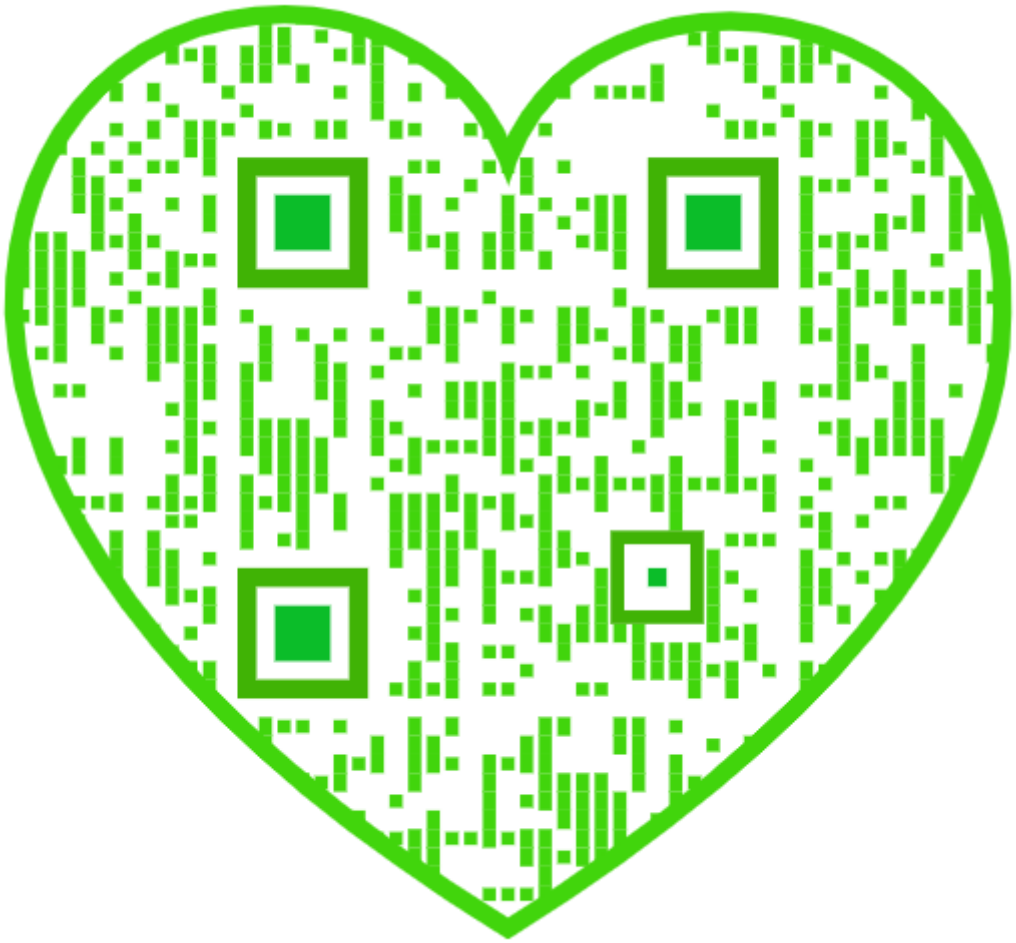

CLAUDE GUEUX

VICTOR HUGO

CLAUDE GUEUX

UITGEVERSMAATSCHAPPIJ „MINERVA"
AMSTERDAM

CLAUDE GUEUX.

Ongeveer zeven of acht jaar geleden leefde te Parijs een arme werkman, die Claude Gueux heette. Hij leefde samen met een jonge vrouw, die zijn maîtresse was, en met een kind van die vrouw. Ik zeg de dingen, zooals zij zijn, het aan den lezer overlatende om de moraliteit, zooals die uit de feiten valt af te leiden, te bepalen. De werkman was bekwaam, ijverig, schrander, had weinig opvoeding genoten, doch was goed begiftigd door de natuur, daar hij niet kon lezen, maar wel kon denken. Eens was er 's winters geen werk meer. Geen vuur, geen brood. De man, de vrouw en het kind leden honger en koude. De man stal. Ik weet nu, dat de gevolgen van dien diefstal drie dagen brood en vuur voor de vrouw en het kind, en vijf jaar gevangenisstraf voor den man waren.

De man werd naar de werkinrichting te Clairvaux gezonden, om zijn tijd uit te zitten. Clairvaux, abdij, waarvan men een sterkte heeft gemaakt, cel, waarvan men straflokaal heeft gemaakt, altaar, waarvan men een schandpaal heeft gemaakt. Als men van vooruitgang spreekt, zijn er zekere menschen, die er dit onder verstaan en die de vooruitgang op deze wijze meenen te bevorderen. Zoo verschillen de menschelijke opvattingen !

Maar laat ons verder gaan.

Toen hij daar was aangekomen, stopte men hem 's nachts in de cachot en overdag op een werkplaats. Ik werp geen blaam op de werkplaats.

Claude Gueux, de vroegere eerlijke werkman, voortaan dief, was een waardige, ernstige figuur. Hij had een hoog voorhoofd, waarin reeds eenige rimpels waren, ofschoon hij nog jong was, enkele grijze haren liepen door de dikke zwarte lokken, zijn oogen hadden een zachte uitdrukking en lagen onder schoon gevormde en gewelfde wenkbrouwen, een wilskrachtigen kin, een mooien mond. Het was een schoon gelaat. We zullen zien, wat de maatschappij er van gemaakt heeft.

Hij sprak niet veel, gaf zijn bedoelingen veelal weer door een enkel gebaar. Hij had iets vorstelijks in zijn wezen, iets waaraan men moest gehoorzamen; zijn uiterlijk droeg een peinzende uitdrukking, doch meer ernstig dan droefgeestig. Toch had hij veel geleden.

In de inrichting, waar Claude Gueux was opgesloten, was een directeur over de werkplaatsen; een soort ambtenaar zooals men die slechts in de gevangenissen aantreft, die evenveel koopman, als cipier is, die ter zelfder tijd een bevel geeft aan den werkman en een bedreiging tegen den gevangene uitspreekt, die u het werktuig in de hand drukt, en de ijzers aan de voeten sluit. Deze man was eenigszins van het gewone type, hij was kort aangebonden, tyranniek, hij volgde zijn eigen denkbeelden, was altijd bang, dat aan zijn gezag te kort werd gedaan; overigens bij sommige gelegenheden een goed mensch, in gezelschap zelfs joviaal en vooral waardig; eerder hard dan vastbesloten; niemand naar zijn meening vragend, zelfs nog niet met zichzelf redeneerend; een goed vader, een goed echtgenoot, wat zonder twijfel plicht en geen deugd is, in een woord niet kwaad, niet slecht. Hij was een dier menschen, bij wie alles muurvast is, die niets elastisch hebben, die opgebouwd zijn uit onbewegelijke moleculen, die nooit door den schok van een of ander denkbeeld of gevoel, opveeren, die ijskoude woede, noch doodelijke haat kennen, die nooit door emotie worden meegesleept, die een vuur stoken, zonder zich te

verwarmen, wier calorische capaciteit nul is, en die men gaarne eens flink de waarheid zou willen zeggen; zij branden aan het eene einde en zijn koud aan het andere. De hoofdlijn, de diagonale lijn van het karakter van dien man was hardheid. Daar was hij trotsch op en hij vergeleek zichzelf bij Napoleon. Och, dat was slechts een optische illusie. Er zijn tallooze menschen, die er het slachtoffer van worden en die, tot op zekere hoogte, hardheid voor wilskracht houden, en een kaarslichtje voor een ster aanzien.

Als die man eens wat hij „zijn wil" noemde had verklaard voor iets absurds te zijn, dan stemde hij, met opgeheven hoofd en door allen tegenstand heen, tot het laatste toe met dat absurde in.

Een hoofd zonder verstand, het was de zotheid vastgemaakt aan de domheid en haar tot verlengstuk dienende. Dat gaat heel goed. In 't algemeen kunnen wij zeggen, dat, als er een ramp met ons heeft plaats gehad, hetzij privé of openbaar, wanneer wij de brokstukken bij elkaar voegen en nagaan hoe de ramp ontstaan is, dan zien wij bijna altijd, dat zij blindelings veroorzaakt is door een mensch, die niet boven het middelmatige komt en in zichzelf gelooft en zichzelf bewondert. Er zijn op de wereld heel wat van die kleine noodlotten, die zelf meenen voorzienigheden te zijn.

Zoo was nu de directeur van de werkplaatsen van de centrale gevangenis van Clairvaux.

Wij hebben reeds gezegd, dat, toen Claude Gueux te Clairvaux was aangekomen, hij een nummer kreeg op de werkplaats en aan den arbeid werd gezet. De chef van de werkplaats maakte kennis met hem, zag dat hij een bekwaam werkman was, en behandelde hem goed. Zelfs gebeurde het eens, toen hij in een goede luim was en Claude Gueux erg treurig, want hij dacht aldoor aan haar, die hij „zijn vrouw" noemde, dat hij hem vertelde, bij wijze van hartelijkheid en uit tijdverdrijf, en ook om hem te troosten, dat deze onge-

lukkige een publieke vrouw was geworden. Claude vroeg koel wat er van het kind was geworden. Dat wist niemand.

Na verloop van eenige maanden had Claude zich aan de gevangenis gewend en scheen hij nergens meer over te peinzen. Een zekere strenge waardigheid, eigen aan zijn karakter, had zijn somberheid vervangen.

Nagenoeg te gelijker tijd had Claude een buitengewoon overwicht op zijn kameraden verkregen. Als bij zwijgende overeenkomst, en zonder dat iemand wist waarom, kwamen al die mannen bij hem om raad, luisterden naar hem, bewonderden hem en deden hem na, wat de stap vormt, die op bewondering volgt. Het was geen twijfelachtige glorie, door al die ongehoorzame naturen gehoorzaamd te worden. Dit meesterschap had hij zich verworven, zonder dat hij er ooit bij dacht. Het kwam door den blik, dien hij in zijn oogen had. Het oog van den mensch is een venster, waar doorheen men de gedachten, die in het hoofd komen en gaan, ziet.

Plaats een mensch, die principes en denkbeelden heeft, tusschen menschen, die ze niet hebben, na verloop van zekeren tijd zullen, als gevolg van een onweerstaanbare wet van aantrekkingskracht, al die duistere hersenen zich verzamelen, in nederigheid en verheerlijking, rondom dat schitterend brein. Er zijn menschen, die als van ijzer zijn en menschen, die een magneet zijn. Claude was als een magneet.

In minder dan drie maanden was Claude aldus de ziel, de wetgever en de ordebewaarder van de werkplaats geworden. Alles draaide om hem. Soms moest hij er zelf aan twijfelen, of hij koning, dan wel gevangene was. Hij was een soort gevangen gezette paus, met zijn kardinalen.

En, door een heel natuurlijke reactie, waarvan de gevolgen zich overal deden gevoelen, werd hij, die bij de gevangenen geliefd was, gehaat door de cipiers. Dat is altijd zoo. Populariteit gaat altijd samen met

afgunst. De liefde van den slaaf wordt altijd verdubbeld door de haat van den meester.

Claude Gueux was een goed eter. Dat was een van de bijzonderheden van zijn gestel. Hij had zoo'n maag, dat het voedsel van twee gewone menschen nauwelijks genoeg voor hem was.

Monsieur de Cotadilla had een dergelijke eetlust en hij lachte erom; maar wat voor een groothertog van Spanje, die vijf honderd duizend schapen heeft, een reden tot lachen is, is een last voor een armen werkman, en een ongeluk voor een gevangene.

Claude Gueux werkte, toen hij nog in vrijheid op zijn zoldertje woonde, den heelen dag, verdiende zijn brood van vier pond en at het op. Claude Gueux werkte, toen hij in de gevangenis was, den heelen dag en ontving dan zonder uitzondering een brood van anderhalf pond en vier ons vleesch voor den arbeid, dien hij verricht had. Het rantsoen is onverbiddelijk. Claude leed dus gewoonlijk honger in de gevangenis van Clairvaux.

Hij had honger, dat was alles. Daar sprak hij niet over. Dat was zoo zijn natuur.

Op zekeren dag had Claude z'n magere portie verorberd en was maar weer aan 't werk gegaan, hopende daardoor den honger te vergeten. De andere gevangenen hadden nog een vroolijken maaltijd. Een jonge man, bleek en zwak, ging dicht bij hem staan. Hij hield zijn portie, die hij nog niet aangeraakt had, in zijn handen, ook een mes. Hij bleef daar dicht bij Claude staan en zag er uit of hij iets wilde zeggen, maar het niet dorst. Die man, en zijn brood, en zijn vleesch, hinderden Claude.

„Wat is er?" zei hij eindelijk kortaf.

„Je moet mij een dienst bewijzen," zei de jonge man zachtjes.

„Wat?" hernam Claude.

„Je moet me helpen dit op te eten. Ik heb er te veel aan."

Er welde een traan op in de trotsche oogen van Claude Gueux. Hij nam het mes, verdeelde de portie van den jongen man in twee gelijke deelen, nam er zelf een van en begon te eten.

„Dank je," zei de jonge man. „Als je wilt zullen we iederen dag samen deelen."

„Hoe heet je?" vroeg Claude.

„Albin."

„Waarom ben je hier?" hernam Claude Gueux.

„Ik heb gestolen."

„Ik ook," zei Claude.

Zij deelden zoo inderdaad hun rantsoen elken dag. Claude Gueux was zes en dertig jaar en soms leek hij wel vijftig, zoo streng was zijn uiterlijk, door zijn voortdurend peinzen. Albin was twintig jaar, maar men had hem maar zeventien jaar gegeven, zooveel onschuld lag er nog in den blik van dien dief. Er ontstond een hechte vriendschap tusschen beide mannen, een vriendschap, meer van vader tot zoon, dan van broeder tot broeder. Albin was nog bijna een kind; Claude was reeds bijna grijsaard.

Zij werkten op dezelfde werkplaats, zij sliepen onder dezelfde gewelven, zij liepen op dezelfde binnenplaats, zij aten van hetzelfde brood. Ieder der beide vrienden was het heelal voor den ander. Het leek, of zij gelukkig waren.

Wij hebben reeds gesproken over den directeur der werkplaatsen. Deze man, die door de gevangenen gehaat werd, was vaak, ten einde zich te doen gehoorzamen, genoodzaakt, de hulp in te roepen van Claude Gueux, die bij de gevangenen geliefd was. Meer dan eens had het gezag zonder titel van Claude Gueux het officieele gezag van den directeur de behulpzame hand geboden, als er een oproer of tumult verhinderd moest worden. Ja inderdaad, om de gevangenen in bedwang te houden, waren tien woorden van Claude evenveel waard als tien gendarmes. Claude had den directeur menigmaal dien dienst bewezen. De directeur haatte

hem dan ook van ganscher harte. Hij was jaloersch op dien dief. Diep in zijn hart koesterde hij een geheime, afgunstige, onverzoenlijke haat tegen Claude; een haat van souverein volgens het recht, tegen een souverein volgens de daad.

Een dergelijke haat is ernstig.

Claude hield veel van Albin en dacht niet aan den directeur.

Toen de gevangenen op zekeren dag 's morgens, twee aan twee van de slaapzaal naar de werkplaats gingen, riep een cipier Albin, die naast Claude liep, en zei hem, dat de directeur hem wenschte te spreken.

„Wat wil hij van je?" zei Claude.

„Ik weet het niet," antwoordde Albin.

De cipier nam Albin mee.

De ochtend ging voorbij, Albin kwam niet op de werkplaats terug. Toen de tijd voor den maaltijd aanbrak, meende Claude, dat hij Albin wel op de binnenplaats zou aantreffen. Albin was niet op de binnenplaats. De gevangenen gingen weer naar de werkplaats, Albin verscheen niet meer in de werkplaats. Zoo verkroop de dag. Toen 's avonds de gevangenen bij elkaar gestopt werden op de slaapzaal, zochten Claude's oogen Albin en zag hij hem niet. Het scheen, dat hij dat oogenblik veel leed, want hij richtte het woord tot een cipier, wat hij anders nooit deed.

„Is Albin ziek?" zei hij.

Neen," antwoordde de cipier.

„Hoe komt het dan," hervatte Claude, „dat hij vandaag niet terug is gekomen?"

„O," zei de sleutelbewaarder onverschillig, „dat komt omdat men hem een ander verblijf heeft gegeven."

De getuigen, die deze feiten naderhand bevestigden, bemerkten, dat op dat antwoord van den cipier, de hand van Claude, waarin hij een brandende kaars droeg, eenigszins trilde. Hij hernam kalm:

„Wie heeft die order gegeven?"

De cipier antwoordde:

„Mijnheer D."

De directeur van de werkplaatsen heette mijnheer D.

De volgende dag ging evenals de vorige dag voorbij, zonder Albin.

's Avonds kwam de directeur, mijnheer D., op het uur van sluiting der werkplaatsen, zijn gewone ronde doen. Toen Claude hem in de verte zag aankomen, nam hij zijn pet van grove wol af en knoopte hij zijn buis, de droeve livrei van Clairvaux, dicht, want men leeft in de gevangenissen in de meening, dat een dichtgeknoopt buis de superieuren gunstig stemt. Hij bleef staan met zijn pet in de hand voor aan zijn bank, en wachtte dat de directeur hem voorbij zou gaan. De directeur ging hem voorbij.

„Mijnheer!" zei Claude.

De directeur bleef staan en keerde zich half naar hem toe.

„Mijnheer," vervolgde Claude, is het waar, dat men Albin van verblijf heeft laten veranderen?"

„Ja," antwoordde de directeur.

„Mijnheer," ging Claude verder, „ik kan zonder Albin niet leven."

Hij vervolgde:

„U weet, dat ik niet genoeg voedsel heb aan de gebruikelijke portie en dat Albin zijn brood met mij deelde."

„Dat was zijn zaak," zei de directeur.

„Mijnheer, is er niet een middel om Albin weer in hetzelfde verblijf met mij te brengen?"

„Onmogelijk. Het besluit staat vast."

„Wiens besluit?"

„Van mij."

„Mijnheer D.", hernam Claude, „het is voor mij een questie van leven of dood en dat hangt van u af."

„Ik kom nooit terug op een eens genomen besluit."

„Mijnheer, heb ik iets jegens u misdreven? Wat heb ik u gedaan?"

„Niets."

„Maar waarom scheidt u mij dan van Albin?"

„O, daarom," zei de directeur.

Na deze verklaring liep de directeur door.

Claude boog het hoofd en zei niets. Een arme, gekerkerde leeuw, dien men zijn hond had afgenomen.

Wij moeten bekennen, dat het verdriet over de scheiding in 't geheel niets veranderde in de in zekeren zin ziekelijke gulzigheid van den gevangene. Trouwens, er was oogenschijnlijk niets in hem veranderd. Met geen van zijn kameraden sprak hij over Albin. Alleen wandelde hij over de binnenplaats op de ontspanningsuren, en hij leed honger. Anders niets.

Toch merkten zij, die hem goed kenden, wel iets donkers en sombers in zijn uiterlijk op, dat dagelijks toenam. Overigens was hij zachtaardiger dan ooit.

Verscheidenen wilden hun portie met hem deelen, maar hij weigerde glimlachend.

Elken avond, sedert de uitlegging, die de directeur hem had gegeven, deed hij iets raars, dat erg vreemd was van zoo'n ernstig mensch. Op het moment dat de directeur op zijn gewone ronde langs de plaats van Claude kwam, hief deze de oogen op en keek hem strak aan, daarna zei hij op een toon vol angst en woede, die terzelfder tijd smeekend en dreigend klonk: „En Albin?" De directeur deed of hij niets hoorde of ging verder en haalde de schouders op.

De man deed verkeerd met zijn schouders op te halen, want het was duidelijk voor allen, die die vreemde tooneelen meemaakten, dat Claude Gueux het een of ander in den zin had. De geheele gevangenis wachtte met spanning af, wat het resultaat zou zijn van dien strijd tusschen de hardheid en de vastberadenheid.

Het is later gebleken dat Claude onder anderen eens tegen den directeur heeft gezegd:

„Luistert u nu eens, mijnheer, geef mij mijn kameraad terug. Daar zult u heusch wel aan doen. U moet er ernstig nota van nemen, dat ik u dit zeg."

Een andere keer, op een Zondag, zat hij, op de binnen-

plaats, op een steen, de ellebogen gestut op de knieën en zijn hoofd in zijn handen, reeds eenige uren onbewegelijk in dezelfde houding, toen de gevangene Faillette naar hem toe kwam en hem lachend toeriep:

„Wat duivel doe je daar toch, Claude?"

Claude hief langzaam zijn gelaat, dat een strenge uitdrukking droeg, op, en zei:

„*Ik oordeel iemand.*"

Eindelijk, op den avond van den 25sten October 1831, brak Claude, terwijl de directeur zijn ronde deed, met veel lawaai een horlogeglas, dat hij dien morgen in den gang had gevonden, onder zijn voet. De directeur vroeg waar vandaan het lawaai kwam.

„Dat is niets," zei Claude, „dat ben ik. Mijnheer de directeur, geef mij Albin terug, geef mij mijn kameraad terug."

„Onmogelijk!"

„Toch moet het," zei Claude met zachte, vaste stem; en den directeur strak aanziende, voegde hij er bij:

„U moet uw besluit goed overdenken. Het is vandaag de 25ste October. Ik geef u tijd tot den 4den November."

Een cipier wees er Mijnheer D. op, dat Claude hem dreigde en dat dat een geval voor celstraf was.

„Neen, geen celstraf," zei de directeur met een beschermend glimlachje, „men moet met die lui een beetje door de vingers zien."

Den volgenden dag sprak de gevangene Pernot Claude aan, die alleen en in gedachten heen en weer liep, en de andere gevangenen zich liet koesteren in een klein zonnevlak, aan het eind van de plaats.

„Hé, Claude, waar denk je over? je ziet er zoo treurig uit."

„*Ik vrees*" zei Claude, „*dat dien goeden Mijnheer D. weldra een of ander ongeluk zal overkomen.*"

Er zijn volle negen dagen tusschen den 25sten October en den 4den November. Claude liet er niet een voorbij gaan, zonder den directeur ernstig te waar-

schuwen voor den steeds pijnlijker wordenden toestand, waarin de verdwijning van Albin hem had gebracht. De directeur, die er eindelijk moe van werd, legde hem eens vier en twintig uur celstraf op, omdat het verzoek meer op een bevel leek. Dat was alles wat Claude bereikte.

De 4de November brak aan. Dien dag stond Claude van zijn bed op met een gelaat, waarop een zeer edele uitdrukking lag, die men er sedert den dag waarop het besluit van mijnheer D. hem gescheiden had van zijn vriend, niet meer op had gezien. Hij rommelde in een soort blikken doos, die aan het voeteneind van zijn bed stond en die zijn weinige bezittingen bevatte. Hij haalde er een schaar uit. Die was, met een losliggend deel van „Emile", alles wat hem was overgebleven van de vrouw, die hij had liefgehad, van de moeder van zijn kind, van zijn gelukkig huishoudentje van vroeger. Twee voorwerpen, die voor Claude geheel zonder nut waren; de schaar kon slechts voor een vrouw iets beteekenen, het boek voor een geletterde. Claude kon noch naaien, noch lezen.

Toen hij het gedeelte van het oude klooster, dat in den winter als wandelplaats diende, doorliep, kwam hij den gevangene Ferrari tegen, die met aandacht de kruiselings aangebrachte staven bekeek. Claude had het kleine schaartje in zijn hand; hij liet het Ferrari zien en zei:

„Vanavond zal ik die staven met deze schaar doorsnijden".

Ferrari keek ongeloovig en begon te lachen, en Claude ook.

Dien morgen werkte hij met meer ijver dan gewoonlijk; nooit had hij zoo vlug en zoo goed zijn arbeid verricht. Het scheen of hij een extra belooning zou krijgen, als hij voor den middag een stroohoed, die een der inwoners van Troyes, mijnheer Bressier, hem vooruit betaald had, af maakte.

Even voor twaalven ging hij onder een of ander

voorwendsel naar beneden, naar de werkplaats van de schrijnwerkers, die gelijkvloers was. Claude was daar als elders geliefd, maar hij kwam er zelden.

„Hé, daar is Claude!"

Men ging om hem heen staan. Het werd een heel feest. Claude wierp een snellen blik door de zaal. Geen der bewakers was er aanwezig.

„Wie heeft een haak voor mij ter leen?" zei hij.

„Waarvoor?" vroeg men hem.

Hij antwoordde:

„Om vanavond den directeur der werkplaatsen te dooden.

Men bood hem verschillende haken aan. Hij nam de kleinste, verstopte haar in zijn pantalon, en vertrok. Daar waren zeven en twintig gevangenen. Hij had hun niet gevraagd zijn geheim te bewaren. Allen deden het evenwel.

Zelfs spraken zij onder elkaar niet over het geval.

Ieder voor zich wachtte af wat er zou gebeuren. Het was een vreeselijk, maar rechtvaardig en eenvoudig geval. Er waren geen complicaties mogelijk. Men kon Claude noch raad geven, noch hem in den steek laten.

Een uur later sprak hij een jongen gevangene van zestien jaar aan, die op de wandelplaats liep en raadde hem te leeren lezen. Toen s prak een andere gevangene, Faillette, Claude aan en vroeg hem wat hij voor den duivel daar in zijn broek verbergde. Claude zei:

„Een haak om mijnheer D. vanavond te dooden.

Hij voegde er aan toe:

„Kun je het zien?"

„Ja, een weinig," zei Faillette.

Het verdere van den dag verliep als gewoonlijk. 's Avonds om zeven uur werden de gevangenen, iedere afdeeling in de werkplaats, die hem was toegewezen, opgesloten; dan verlieten de bewakers de werkplaatsen, zooals dit de gewoonte was, en kwamen eerst weer terug na de ronde van den directeur.

Claude Gueux werd dus als de anderen in zijn werkplaats opgesloten met zijn kameraden.

Toen had er in die werkplaats een buitengewoon tooneel plaats, een tooneel, dat noch zonder majesteit, noch zonder verschrikking was, een tooneel, zooals geen geschiedenis ooit verhaalde.

Er waren daar, zooals het gerechtelijk onderzoek later heeft uitgewezen, twee en tachtig dieven, Claude Gueux meegeteld.

Toen de bewakers hen alleen hadden gelaten, stond Claude van zijn zitplaats op en zei den mannen, dat hij hun iets had mee te deelen. Doodstil luisterde iedereen toe.

Vervolgens sprak Claude met luide stem:

„Gij weet allen, dat Albin mijn broer was. Ik heb niet genoeg aan wat ik hier te eten krijg. Zelfs als ik van dat weinige dat ik hier verdien alleen maar brood zou koopen, zou dat nog niet genoeg zijn. Albin deelde zijn portie met mij, eerst heb ik van hem gehouden, omdat hij mij te eten heeft gegeven, daarna, omdat hij van mij hield. De directeur, mijnheer D., heeft ons gescheiden. Het maakte voor hem niets uit, dat wij samen waren; maar hij is een slecht mensch, die er vreugde in schept anderen te kwellen. Ik heb hem Albin terug gevraagd. Gij hebt het gezien: hij heeft niet gewild. Ik heb hem tot den 4den November den tijd gelaten om mij Albin terug te geven. Hij heeft mij in de cachot doen zetten, omdat ik hem dat gezegd heb. Ik heb hem in dien tijd geoordeeld en ik heb hem ter dood veroordeeld. Vandaag is het de 4de November. Over twee uur komt hij zijn ronde maken. Ik zeg jullie van te voren, dat ik hem zal dooden. Hebt gij daar iets op te zeggen?"

Allen bewaarden het stilzwijgen.

Claude vervolgde zijn toespraak. Hij sprak met een bijzondere welsprekendheid, die hem trouwens natuurlijk was. Hij verklaarde wel degelijk te weten, dat hij een gewelddaad ging plegen, maar dat hij niet

meende ongelijk te hebben. Hij drukte die een en tachtig dieven, die naar hem luisterden, op het hart:

Dat hij in uiterste noodzaak handelde;

Dat men soms in de noodzakelijkheid was om eigen rechter te zijn;

Dat hij er zich van bewust was het leven van den directeur niet te kunnen nemen, zonder daarvoor zijn eigen leven te laten; maar dat hij het gaarne gaf voor een rechtvaardige zaak;

Dat hij er ernstig en lang over had nagedacht;

Dat hij er van overtuigd was, dat hij zich niet liet meesleepen door zijn wraakgevoelens, maar dat hij, zoo men meende dat dit wel het geval was, verzocht, dat men hem daar dan voor zou waarschuwen;

Dat hij zich gaarne aan het oordeel van de rechtvaardige mannen, die hem omringden, zou onderwerpen;

Dat hij dus mijnheer D. zou dooden, maar dat, als iemand daar eenig bezwaar tegen had, hij hem gaarne zou aanhooren.

Slechts één stem deed zich hooren, en deze zeide, dat Claude alvorens den directeur te dooden, nog een laatste maal moest probeeren met hem te praten en hem de ernst van het geval onder de oogen moest brengen.

„Daar heb je gelijk aan," zei Claude, „dat zal ik ook doen."

De groote klok sloeg acht uur. De directeur zou eerst om negen uur komen.

Toen dit vreemde hof van cassatie het vonnis in zekeren zin had goedgekeurd, was Claude weer volmaakt kalm. Hij legde alles wat hij aan linnengoed en kleeren bezat op een tafel, het was maar armzalige gevangenisplunje, en, den een na den ander der makkers, van wie hij nà Albin het meest hield, bij zich roepende, verdeelde hij alles onder hen. Zelf hield hij slechts het kleine schaartje.

Daarna omarmde hij hen allen. Eenigen huilden, tegen hen glimlachte hij.

Hij was dat laatste uur zoo kalm, en hij sprak zelfs

vroolijk, dat verscheidene van zijn kameraden zelfs inwendig hoopten, dat hij zijn plan had opgegeven.

Hij merkte een jongen gevangene op, die erg bleek zag, hem strak met de oogen volgde en die stond te trillen, zonder twijfel in afwachting van hetgeen hij zou moeten zien.

„Kom, jonge man, houd moed!" zei Claude vriendelijk, „het is maar een questie van een paar seconden."

Toen hij al zijn bezittingen verdeeld had, van allen afscheid had genomen, allen de hand had gedrukt, verzocht hij eenigen, die hier en daar ongerust met elkaar aan 't praten waren, daarmee op te houden, en beval hij allen weer aan den arbeid te gaan. Allen gehoorzaamden stilzwijgend.

De werkplaats waar dit alles plaats vond, was een langwerpige zaal, een lang paralellogram, met vensters in de beide lange zijden en twee deuren, die tegenover elkaar waren in de uiterste hoeken. De werkbanken stonden achter elkaar aan beide zijden voor de ramen. De banken stonden in een rechten hoek tegen den muur, en de ruimte tusschen de beide rijen werkbanken, vormde een soort langen weg, die in een rechte lijn van de eene deur naar de andere liep en dus de heele zaal doorsneed. Dat lange pad moest de directeur afloopen, als hij de werkplaats kwam inspecteeren; hij moest bij de zuider deur binnenkomen en vertrekken door de noorder deur, na de werklieden ter rechter en ter linker zijde te hebben aangezien. Gewoonlijk deed hij dit heel vlug en zonder een oogenblik stil te staan.

Claude was zelf weer voor zijn werkbank gaan staan en aan het werk gegaan.

Allen wachtten op de dingen, die komen zouden. Het oogenblik kwam naderbij. Plotseling hoorde men een bel luiden. Claude zeide:

„Dat is kwart voor."

Toen stond hij op, doorliep waardig een gedeelte van de zaal en zette zich bij de eerste werkbank, vlak bij den ingang. Zijn uiterlijk was absoluut kalm en goedaardig.

Het sloeg negen uur. De deur ging open. De directeur trad binnen.

Op dat oogenblik trad er in de werkplaats een doodsche stilte in.

Als gewoonlijk was de directeur alleen.

Hij trad binnen met zijn joviaal, zelfvoldaan en onverbiddelijk uiterlijk, en hij lette niet op Claude, die links van de deur stond, en zijn rechter hand in zijn broek verborgen hield. Hij liep vlug langs de eerste tafels, knikte met het hoofd, sprak hier en daar een enkel woord, en keek af en toe rond, zonder evenwel op te merken, dat de blikken, die hem omringden, alle op hem gericht waren en vervuld waren van een verschrikkelijk denkbeeld.

Plotseling keerde hij zich met een ruk om, verwonderd iemand achter zich te hooren.

Het was Claude, die hem stilzwijgend gevolgd was.

„Wat doe jij daar?" zei de directeur; „waarom ben je niet op je plaats?"

Want daar is een mensch geen mensch meer. Daar is hij hond. Men spreekt hem aan met jij en jou.

Claude antwoordde eerbiedig:

„Ik moet met u spreken, mijnheer de directeur."

„Waarover?"

„Over Albin."

„Al weer!" zei de directeur.

„Altijd!" zei Claude.

„Zoo," hernam de directeur, „je hebt dus niet genoeg gehad aan vier en twintig uur celstraf?"

Claude antwoordde, en liep weer verder achter hem aan:

„Mijnheer de directeur, geef mij mijn kameraad weer!"

„Onmogelijk."

„Mijnheer de directeur," zei Claude met een stem, die den duivel zou verteerderd hebben, „ik smeek u, plaats Albin weer bij mij, u zult zien hoe goed ik dan zal werken. Voor u, die vrij bent, maakt dat niets uit, u weet niet wat een vriend beteekent; maar ik heb

slechts de vier muren van de gevangenis. U kunt komen en gaan; ik heb alleen maar Albin. Geef hem mij weer! Albin voorzag mij van voedsel, u weet het. Het zou u slechts de moeite om „ja" te zeggen kosten. Wat hindert het u, of er op dezelfde zaal een man is, die Claude Gueux heet, en een andere, die Albin heet? Want meer dan dat is er niet. Mijnheer de directeur, goede mijnheer D., ik smeek er u, werkelijk ik smeek er u om in den naam des hemels!"

Claude had misschien nog nooit op een keer zooveel woorden gesproken met een cipier. Na die poging, uitgeput, wachtte hij af. De directeur antwoordde met een ongeduldig gebaar:

„Onmogelijk. Ik heb er reeds genoeg over gezegd. Spreek er mij niet meer over. Je verveelt mij."

En daar hij haast had, versnelde hij de pas. Claude ook. Zoo pratende waren zij beiden vlak bij den uitgang gekomen. De tachtig dieven keken en luisterden in uiterste spanning toe.

Claude greep voorzichtig de jas van den directeur vast.

„Maar laat mij dan tenminste weten, waarom ik ter dood veroordeeld ben! Zegt u mij nu, waarom heeft u hem van mij gescheiden?"

„Dat heb ik je al gezegd," antwoordde de directeur. „Daarom."

En, Claude den rug toekeerend, stak hij zijn hand uit om de deurknop te grijpen.

Na het antwoord van den directeur was Claude een pas terug gegaan. De tachtig standbeelden, die daar stonden zagen hem zijn rechterhand met de haak uit zijn broek halen. Die hand ging in de hoogte, en voor de directeur een kreet kon slaken, hadden drie slagen met de haak hem, het is vreeselijk om het te zeggen, den schedel gebroken. Toen hij op den grond viel, mismaakte een vierde slag zijn gezicht. Daarna sloeg Claude Gueux hem met een vijfde onnoodige slag on het voorhoofd. De directeur was dood.

Toen wierp Claude de haak weg en riep: „*Nu de*

ander !" Die ander, dat was hij zelf. Men zag hem het kleine schaartje van „zijn vrouw" uit zijn buis halen, en, zonder dat iemand er aan dacht hem dit te verhinderen, stak hij er zich mee in de borst. Het lemmet was kort, en zijn borst diep. Hij wroette er in en riep: „Hart van een vervloekte, waar zit je !" En eindelijk viel hij, badende in zijn bloed, bewusteloos, en als dood, ter aarde.

Welke van de twee was het slachtoffer van den ander ?

Toen Claude weer bij kennis kwam, lag hij te bed, gezwachteld en verbonden, door zorgen omringd. Bij zijn bed stonden eenige verpleegsters en ook een rechter van instructie, die hem met veel belangstelling vroeg: „Hoe gevoelt u zich nu ?"

Hij had veel bloed verloren, maar de schaar waarmee hij zich gedacht had het leven te kunnen benemen, had haar plicht slecht gedaan. Geen van de steken, die hij zich had toegebracht, was gevaarlijk.

Het onderzoek begon. Men vroeg hem, of hij den directeur der werkplaatsen van de gevangenis van Clairvaux gedood had. Hij antwoordde: „Ja". Men vroeg hem, waarom hij dat gedaan had. Hij antwoordde: „Daarom".

Na eenige dagen verergerden echter zijn wonden. Een ernstige koorts greep hem aan en hij dreigde er aan te sterven.

November, December, Januari en Februari gingen voorbij met verzorgen en voorbereidselen maken. Doctoren en rechtsgeleerden verdrongen zich om Claude. De eersten genazen zijn wonden, de laatsten richtten zijn schavot op.

Laat ons kort zijn. Den 16den Maart 1832 verscheen hij, geheel genezen, voor het hof van assises van Troyes. De heele stad was in de gerechtszaal aanwezig.

Claude nam een goede houding aan tegenover het hof, hij had zich goed laten scheren, hij was blootshoofds, hij droeg de droeve kleeding der gevangenen van Clairvaux, in twee kleuren grijs.

De procureur des Konings had een aantal met bajo-

netten gewapende soldaten in de zaal doen plaats nemen, „ten einde," zei hij tot het publiek, „al die schurken, die als getuigen in deze zaak moeten verschijnen, in bedwang te houden."

Toen met het verhoor der getuigen begonnen werd, deed zich een buitengewone moeilijkheid voor. Geen der getuigen van de gebeurtenissen van den 4den November wilde tegen Claude getuigen. De president bedreigde hen met zijn machtsmiddelen. Het was te vergeefs. Toen beval Claude hun het getuigenis af te leggen en werden alle tongen vrij. Zij zeiden wat zij gezien had l.

Claude luisterde naar hen met de diepste aandacht. En als iemand, per vergissing, of uit genegenheid voor Claude de bezwarende feiten zachter voorstelde, verbeterde Claude hem.

Van verklaring op verklaring ontrolde zich de serie feiten voor het hof.

Er was een oogenblik, dat de vrouwen, die aanwezig waren, weenden. De deurwaarder riep den gevangene Albin. Het was zijn beurt om een verklaring af te leggen. Hij trad wankelend binnen. Hij snikte. De gendarmes konden nauwelijks verhinderen, dat hij zich in de armen van Claude wierp. Claude ondersteunde hem en zei glimlachend tot den procureur des konings: „Dat is een schurk, die zijn brood deelt met hen, die honger lijden". — Daarna kuste hij Albin de hand.

Toen er geen verdere getuigen meer waren, stond de procureur des Konings op en sprak als volgt:

„Mijne heeren, gezworenen, de maatschappij zou tot in haar grondvesten geschokt zijn, als de openbare meening niet het schuldig uitsprak over de groote schuldigen, zooals hij, die, enz."

Na deze gedenkwaardige rede sprak de advocaat van Claude. Het pleidooi pro en het pleidooi contra hadden, ieder op hun beurt, plaats, gebeurtenissen, die gewoonlijk plaats hebben in dat soort hippodrome, dat men een crimineel proces noemt.

Claude vond, dat alles nog niet gezegd was. Hij

stond op zijn beurt op. Hij sprak op zulk een wijze, dat een geleerd man, die onder het publiek was, er geheel van onder den indruk vandaan kwam.

Het scheen, dat die arme werkman eerder bestemd was geweest voor redenaar, dan voor moordenaar. Hij sprak staande, met een doordringende en gedragen stem, met helderen oogopslag, eerlijk en vastberaden, met bijna aldoor hetzelfde gebaar, dat majestueus was. Hij zei de dingen zoo ze waren, eenvoudig, ernstig, zonder te overdrijven en zonder aan de waarheid te kort te doen, bekende alles, zag artikel 296 onder de oogen en legde er zijn hoofd onder. Hij had oogenblikken van waarlijk grootsche welsprekendheid, waarop de menigte ontroerde, en waarop men elkaar fluisterend herhaalde wat hij gezegd had. Dat gaf een gemurmel, en gedurende die oogenblikken kwam Claude weer op adem en wierp een trotschen blik op de aanwezigen. Op andere oogenblikken was die man, die lezen, noch schrijven kon, zachtaardig, beleefd, voorzichtig in zijn woordkeus, als een geletterde; dan weer nederig, matig, afwachtend, stap na stap op het gevaarlijke van de zaak ingaand, welwillend tegenover de rechters. Slechts eens liet hij zich door zijn woede meesleepen. De procureur des Konings had in zijn rede uiteen gezet, dat Claude Gueux den directeur der werkplaatsen had vermoord, zonder geweld van den kant van den directeur, bij gevolg *zonder uittarting*.

„Wat," riep Claude, ben ik niet uitgetart ! Ah ! ja, inderdaad, u heeft gelijk. Ik begrijp u. Een dronkaard geeft mij een vuistslag, ik dood hem, ik was uitgetart, ik krijg genade, u stuurt me naar de galeien. Maar een man, die niet dronken is, maar zijn volle verstand heeft houdt vier jaar lang mijn hart bekneld, vernedert mij vier jaar lang, plaagt mij iederen dag, ieder uur, met iets onverwachts, vier jaar lang. Ik had een vrouw, voor wie ik gestolen heb, hij kwelt mij met die vrouw; ik had een kind, waarvoor ik gestolen heb, hij kwelt mij met dat kind; ik krijg niet genoeg brood, een vriend

geeft mij van het zijne, hij neemt mij mijn vriend en mijn brood af. Ik vraag mijn vriend terug, hij stopt me in de cachot. Ik spreek hem aan met *u*, hem, dien schurk; tegen mij zegt hij *jij* en *jou*. Ik zeg hem, dat ik lijd, hij antwoordt dat ik hem verveel. Wat wilt u dan dat ik zou doen? Ik dood hem. Het is goed. Ik ben een monster, ik heb dien man gedood, ik werd niet getart, u hakt mij m'n hoofd af, Gaat uw gang!"

Toen de debatten geëindigd waren, las de president zijn onpartig en schitterend resumé voor. Het kwam hierop neer. Een slecht leven. Inderdaad een monster. Claude Gueux was begonnen met in concubinaat te leven met een publieke vrouw, daarna had hij gestolen, vervolgens had hij gedood. Dat was alles waar.

Op het oogenblik toen de gezworenen naar hun kamer zouden gaan, vroeg de president aan den beklaagde, of hij iets op te merken had over de vragen, die gesteld zouden worden.

„Heel weinig," zei Claude. „Waarom zou ik dat doen? Ik ben een dief en ik ben een moordenaar. Ik heb gestolen en ik heb gedood. Maar waarom heb ik gestolen? waarom heb ik gedood? Stelt uzelf deze twee vragen, heeren gezworenen."

Nadat zij een kwart uur beraadslaagd hadden, werd Claude Gueux ter dood veroordeeld.

Het staat vast, dat, reeds bij de opening der debatten, verscheidenen der gezworenen hadden opgemerkt, dat de beschuldigde *Gueux* (bedelaar, geus) heette, wat een diepen indruk op hen had gemaakt.

Men las Claude zijn vonnis voor, hij vergenoegde zich er mee te zeggen:

„*Het is goed. Maar waarom heeft die man gestolen? Waarom heeft die man gedood? Dat zijn twee vragen, waarop zij het antwoord niet hebben gegeven.*"

Teruggekomen in de gevangenis at hij met smaak en zei vroolijk:

„Zes en dertig jaar van feiten!"

Hij wilde niet in hooger beroep gaan. Een der ver-

pleegsters, die hem verpleegd had, kwam er hem onder tranen om smeeken. Toen deed hij het om haar ter wille te zijn. Het schijnt, dat hij er zich tot het laatste toe tegen verzette, want, toen hij in het register op de griffie zijn verzoekschrift teekende, was de wettelijke termijn van drie dagen sedert eenige minuten verstreken. Het arme, dankbare meisje schonk hem vijf francs. Hij nam het geld aan en dankte haar.

Terwijl zijn appèl in behandeling was, werden hem aanbiedingen ter ontvluchting gedaan door de gevangenen van Troyes. Hij weigerde. De gedetineerden wierpen achtereenvolgens door het venster in zijn cel een spijker, een stuk ijzerdraad en een ijzervijl. Een van die drie dingen zou voldoende zijn geweest voor zulk een schrander man als Claude, om zijn ijzers stuk te breken. Hij stelde de vijl, het ijzerdraad en den spijker den cipier ter hand.

Den 8sten Juni 1832, zeven maanden en vier dagen na het feit, kwam het einde, *pede claudo*, zooals men ziet. Dien dag kwam de griffier van de rechtbank om zeven uur 's morgens de cel van Claude binnen en deelde hem mede, dat hij nog slechts één uur te leven had. Zijn appèl was verworpen.

„Wel," zei Claude koelbloedig, „ik heb vannacht goed geslapen, zonder er aan te twijfelen, dat ik den volgenden nacht nog beter zou slapen."

Het schijnt, dat de woorden van sterke geesten bij de nadering van den dood altijd iets grootsch krijgen.

De priester kwam, daarna de beul. Hij was onderdanig voor den priester, zachtaardig met den ander. Hij weigerde noch zijn ziel, noch zijn lichaam.

Hij behield een volkomen geestelijke kalmte. Terwijl men hem zijn haren afknipte, sprak iemand, in een hoek van de cel, over de cholera, die toen Troyes bedreigde.

„Wat mij betreft," zei Claude met een glimlach, „ik ben niet bang voor de cholera."

Verder luisterde hij met uiterste aandacht naar den priester en verontschuldigde zich vaak en betreurde

het, niet in den godsdienst te zijn onderwezen.

Op zijn verzoek had men hem de schaar, waarmee hij zich verwond had, terug gegeven. Er ontbrak een stuk aan, dat er in zijn borst was afgebroken. Hij verzocht den cipier de schaar voor hem aan Albin te laten brengen. Hij vroeg ook, of men daarbij de portie brood wilde doen, die hij dien dag zou hebben gegeten.

Hij verzocht hen, die zijn handen bonden, hem het vijf-francstuk, dat de verpleegster hem had gegeven in zijn rechter hand te geven. Dat was het laatste dat hem overbleef.

Om kwart voor achten verliet hij de gevangenis met het gewone lugubere geleide van de ter dood veroordeelden. Hij was te voet, bleek, het oog gericht op het crucifix van den priester, maar loopende met flinken tred.

Men had dien dag gekozen voor de executie, omdat het een marktdag was, en er dus zooveel mogelijk toeschouwers zouden zijn, want het schijnt, dat er in Frankrijk nog bijna kannibaalsche plaatsen zijn, waar men er trotsch op is, als de maatschappij een mensch doodt.

Hij beklom het schavot met ernstig gelaat, zijn blik gevestigd op het Kruis van Christus. Hij wilde den priester omarmen, en daarna den beul, en dankte den een, terwijl hij den ander vergaf. De beul *duwde hem zachtjes van zich af*, zegt een ooggetuige. Terwijl de beulsknecht hem op het afgrijselijke mechanisme bond, beduidde hij den priester het vijf-francstuk, dat hij in zijn rechter hand hield, te nemen, en zei tot hem:

„*Voor de armen.*"

Daar het op dat moment juist acht uur sloeg, overstemde het geluid van de klokketonen, zijn stem en de biechtvader antwoordde hem, dat hij hem niet verstaan had. Claude wachtte op de stilte tusschen twee slagen in en herhaalde zachtjes:

„*Voor de armen*".

De achtste slag was nog niet geslagen, toen dat edele en verstandige hoofd was gevallen.

Bewonderenswaardig effect van de openbare execu-

ties ! Dien zelfden dag, terwijl de machine nog in hun midden stond en nog niet was schoon gemaakt, kregen de marktlieden oneenigheid over de prijzen en hadden bijna een beambte van het markttoezicht vermoord. Het zachtaardige volk, dat door die wetten zoo gemaakt wordt !

Wij hebben gemeend de geschiedenis van Claude Gueux tot in de finesses te moeten vertellen, omdat, volgens ons, al de paragrafen van deze geschiedenis tot titel zouden kunnen dienen voor de hoofdstukken van het boek, dat het groote probleem der menschen van de negentiende eeuw oploste.

In dat belangrijke leven waren twee hoofd-phasen: vóór de val, en nà de val; en, onder die beide phasen, twee vraagstukken: het vraagstuk van de opvoeding en het vraagstuk van de straf; en, tusschen die beide vraagstukken de maatschappij in haar geheel.

Die man was voorzeker goed ter wereld gekomen, flink gebouwd en begiftigd met de gaven der natuur. Wat heeft hem dan ontbroken? Sta daar eens bij stil.

Dat is het enorm groote probleem, welks oplossing, die nog gevonden moet worden, een algemeen evenwicht zal geven: *De maatschappij doet altijd evenveel voor het individu, als de natuur.*

Neemt nu Claude Gueux. Een goed verstand, een goed hart, zonder eenigen twijfel. Maar het lot plaatste hem in zoo'n slechte maatschappij, dat hij eindigt met stelen; de maatschappij plaatste hem in zoo'n slechte gevangenis, dat hij eindigt met dooden.

Wie is werkelijk schuldig? Is hij het? Zijn wij het?

Dat zijn ernstige vragen, brandende vragen, die thans aller gedachten opeischen, die ons allen, wie wij ook zijn, aan onzen jas trekken, en die ons op zekeren dag op zoodanige wijze den weg zullen versperren, dat we ze wel in het gezicht moeten zien en moeten vernemen, wat zij van ons willen.

Hij, die deze regels schrijft zal trachten om weer te geven, op welke wijze hij ze verstaat.

Als men voor dergelijke feiten staat, als men denkt aan de wijze, waarop dergelijke vragen ons dringen, vraagt men zich af, waarover zij, die regeeren, toch wel denken.

De Kamers zijn ieder jaar ernstig bezig. Het is zonder twijfel erg belangrijk de begrooting te beknibbelen en de staatsbetrekkingen te verdeelen; het is heel belangrijk wetten te maken, zoodat ik, als soldaat vermomd, uit vaderlandsliefde de wacht ga betrekken bij de deur van den Graaf van Lobau, dien ik niet ken en dien ik niet wil kennen, of loop te paradeeren op het Mariguy-plein, naar den zin van mijn kruidenier, dien men officier gemaakt heeft.

Het is van belang, afgevaardigden of ministers, alle dingen en alle denkbeelden van dit land af te jakkeren en te betrekken in eindelooze besprekingen; het is heel belangrijk, bij voorbeeld, de kunst der negentiende eeuw, die groote en ernstig beschuldigde, die zich niet verwaardigt te antwoorden en daar wel aan doet, op de agenda te plaatsen en er met veel geschreeuw over te interpelleeren, zonder te weten wat men zegt, het is zeer nuttig, regeerders en wetgevers, zijn tijd door te brengen met besprekingen over de klassieken, die de schoolmeesters in den omtrek van Parijs de schouders doen ophalen; het is van veel nut te verklaren, dat het moderne drama den brandstapel, het menschenoffer, den kindermoord en de vergiftiging heeft uitgevonden, en zoodoende te bewijzen, dat men noch Phèdre, noch Jocaste, noch Oedipe, noch Rodogune kent; het is niet genoeg te waardeeren, dat de politieke redenaars van dit land drie dagen lang, bij de behandeling van de begrooting, ter strijde zijn getrokken voor Corneille en Racine tegen men weet niet wie.

Dat is alles heel belangrijk, maar toch geloven wij, dat er nog wel meer interessante dingen zullen zijn.

Wat zou de Kamer zeggen als, midden tusschen al die futiliteiten, die de oppositie vaak het ministerie aanwrijft en het ministerie de oppositie, plotseling

iemand opstond van de banken van de Kamer of van de publieke tribune, wat doet het er toe, en deze ernstige woorden sprak:

„Zwijgt, wie gij ook zijt, gij die hier spreekt, zwijgt! U denkt te weten waar het om gaat, dat weet u niet. hier gaat het om! De justitie heeft, ongeveer een jaar geleden, een man onthoofd te Panniers; zij heeft te Dijon een vrouw het hoofd ontnomen; te Parijs houdt zij haar executies. Daar gaat het om! Houdt u hier mee bezig! Daarna kunt u er over kibbelen, of de knoopen van de Nationale Garde wit of geel moeten zijn, en of de *verzekerdheid* mooier is, dan de *zekerheid.*

Mijne heeren van het centrum, mijne heeren van de uiterste partijen, het grootste deel van het volk lijdt. Of u het republiek, of dat u het monarchie noemt, het volk lijdt. Dat is een feit.

Het volk lijdt honger, het volk lijdt kou. De ellende drijft het naar de misdaad of naar de slechtheid, al naar de sexe. Hebt medelijden met het volk, welks zonen de galeien nemen en welks dochters de bordeelen. Er zijn te veel misdaden, te veel prostituées. Wat bewijzen die twee etterachtige wonden? Dat het maatschappelijke lichaam een ziekte in het bloed heeft. Gij zijt hier vergaderd en beraadslaagt over de gevolgen van de ziekte; houdt u met de ziekte zelf bezig!

U behandelt die ziekte verkeerd. U moet haar beter bestudeeren. De wetten die gij maakt, als gij er maakt, betreffen maar kleinigheden. De helft van uw bevelen is routine, de andere helft zucht tot heerschen. Het bagno is een vreeselijke plaats, die bijna al het slechte bloed dat er binnen komt nog slechter maakt. De doodstraf is een barbaarsche amputatie.

Prostitutie, bagno, doodstraf, drie dingen, die zich handhaven. U hebt de prostitutie getracht te onderdrukken. Brandmerken, de kogel en de valbijl waren de drie deelen waaruit die onderdrukking bestond. Het brandmerken hebt gij afgeschaft, de kogel en de valbijl hebben geen waarde meer.

Breekt die oude ladder van misdaden en straffen af en begint er opnieuw mee. Begint opnieuw met uw straffen, begint opnieuw met uw strafwetten, uw gevangenissen, uw rechters. Brengt de wetten terug tot de hoogte der zeden.

Mijne heeren, er worden jaarlijks te veel menschen onthoofd in Frankrijk. Daar gij er op uit zijt te bezuinigen, begint daar dan mee. Waar gij veel genoegen hebt in onderdrukkingen, onderdrukt den beul. Met de loonen van uw twintig beulen, kunt gij zeshonderd schoolmeesters betalen.

Denkt aan de massa van het volk. Scholen voor de kinderen, werkplaatsen voor de mannen! Weet gij, dat Frankrijk een der landen van Europa is, waar men het minst kan lezen? Wel? Zwitserland kan lezen, België kan lezen, Denemarken kan lezen, Griekenland kan lezen, Ierland kan lezen, en kan Frankrijk dan niet lezen? Dat is een schande.

Gaat in de bagno's. Roept al de galeiboeven bij u. Beschouwt een voor een al die door de menschelijke wetten gevloekten. Betast al die schedels, berekent al die gezichtshoeken. Ieder van die gevallen menschen heeft toch au fond het beestachtige type; het schijnt, dat ieder hunner het punt van samenkomst is van de een of ander diersoort met de menschelijkheid. Hier is de wolf, de kat, de aap, de hyena. Voor die arme, slecht samengestelde hoofden, draagt de natuur in de eerste plaats schuld, en in de tweede plaats de opvoeding. De natuur heeft slecht geschetst, en de opvoeding heeft de schets slecht geretoucheerd. Wendt uw zorgen in die richting aan. Geeft het volk een goede opvoeding. Ontwikkelt die ongelukkige hoofden, opdat het verstand, dat er in huist, moge toenemen. De naties hebben een goed of een slecht gevormd hoofd, al naar hun instituten. Rome en Griekenland hadden een hoog voorhoofd. Maakt den gezichtskring van het volk zoo groot als gij kunt.

Als Frankrijk zal kunnen lezen, laat het verstand.

dat gij ontwikkeld hebt, dan niet zonder leiding. Dat zou nieuwe wanorde geven. Onwetendheid is nog beter, dan slechte wetenschap. Neen, Denkt er dan aan, dat er een boek is, meer philosophisch dan „Compère Mathieu", populairder, dan de „Constitutionnel", van langeren duur, dan het charter van 1830; dat is de Heilige Schrift. En nu nog een woord ter verklaring.

Wat gij ook doet, de groote menigte, de massa, zal in de meerderheid altijd betrekkelijk arm, ongelukkig en treurig blijven. Zij zal het harde werk moeten doen, de lasten voortstuwen, de lasten sleepen, de lasten dragen. Beziet nu deze balans: alle vreugde en genietingen in den schaal der rijken, alle ellende in den schaal der armen. Zijn beide partijen dan niet ongelijk? Moet de balans dan niet noodzakelijkerwijs doorslaan, en de staat eveneens? Werpt dan in het lot der armen, in den schaal der ellende, de zekerheid van een hemelsche toekomst, het vooruitzicht op eeuwig geluk, het paradijs — prachtige tegenwichten! Gij herstelt het evenwicht. Het lot van de armen is even rijk, als het lot der rijken. Dat wist Jezus, Die het reeds langer wist dan Voltaire.

Schenkt den menschen, die werken en die lijden, schenkt den menschen, voor wie deze wereld slecht is, het geloof in een betere wereld. Zij zullen rustig zijn, zij zullen geduldig zijn. Het geduld is in de hoop besloten.

Bewerkt dus de dorpen met het Evangelie. In iedere hut een Bijbel.

Het hoofd van den man van het volk, daar gaat het om. Dat hoofd is vol nuttige bronnen; gebruikt ze om het te vormen tot het schitterendste en schoonste, dat er is. Menigeen heeft gemoord op de groote wegen, die, als hij maar beter geleid was, de beste dienaar van het menschdom was geweest. Dat hoofd van het volk, maakt het beschaafd, verzorgt het, verlicht het, geeft het moraal, maakt het nuttig; dan zult gij het niet onder de valbijl behoeven te brengen."

Typ. Amst. Boek- en Steendrukkerij, v.[h. Ellerman, Harms & Co. — Amsterdam.